

## Poglavje 12

# Rejska dokumentacija za avtohtono pasmo <sup>1</sup>

*Irena Ule, Milena Kovač*

### 12.1 Uvod

Vodenje rejske dokumentacije je za rejce prašičev opravilo, ki ga ne opravljajo posebno radi. V njem vidijo samo dodatno delo, ki se jim zdi povsem nepotrebno. Prepričani so, da si na glavo nakopljejo kup birokracije in ne prepoznajo tudi dobre plati zapisovanja podatkov. V majhnih čredah, kamor lahko prištevamo pravzaprav kar vse reje krškopoljskega prašiča, je zapisovanje dogodkov in podatkov še na slabšem glasu kot pri tradicionalnih genotipih, kjer so črede nekoliko večje. Prepričani so, da si lahko vse potrebno zapomnijo ali pa imajo radi presenečenja.

Namen dela je predstaviti pomen dokumentacije v rejah krškopoljskega prašiča in opisati tisto, ki je dogovorjena v rejskem programu (Kovač in Malovrh, 2012). Prispevek vas želi nagovoriti, da to rejsko opravilo uvedete v prvi vrsti zase. Podatke boste koristili sami pri vsakodnevnih opravilih, vsi zapisi, torej tudi vaši, pa so zelo pomembni za rejsko delo v populaciji krškopoljskega prašiča. Za ohranjanje avtohtone pasme rejce nagradi tudi država z izvajanjem PAS ukrepa (2010/14, 2010).

### 12.2 Pomen vodenja rejske dokumentacije

Rejcem krškopoljskega prašiča je pasma všeč. Zaradi tega sodelujejo pri ohranjanju te pasme in so pri tem najpomembnejši člen. Pri majhnih populacijah ni dovolj le vzneseno delo z živalmi, paziti moramo na vrsto ukrepov, ki ohranjajo populacijo vitalno. Tako ne smemo pariti živali v sorodu, da v populaciji ne izgublamo genov, skrbimo za raznovrstnost živali in s tem ohranjamo prilagodljivost populacije. Ozko grlo pri prašičih so merjasci, saj jih za opravljeno število pripustov potrebujemo malo, za ohranjanje genetske raznovrstnosti pa veliko. Tako je potrebno v zelo ogroženih populacijah najprej povečati število čistopasemskih živali in potem rekonstruirati. Nenačrtno vključevanje drugih pasem prašičev lahko rejo krškopoljskega prašiča uniči. Parjenja z mangulico, divjim prašičem, pietrainom, durocom in mešanci kažejo na to, da je pasma še bolj ogrožena, kot je bila takrat, ko so ji zavetje dali najbolj vztrajni ljubitelji te pasme. Rekonstrukcija pomeni, da populaciji povrnemo tako zunanji izgled kot proizvodne karakteristike. Kadar je populacija zelo zmanjšana, lahko iz sklada genov izgubimo večino genov, s tem pa naredimo populacijo bolj ranljivo. Populacijo ne moremo več uspešno ohranjati, izgubljeni geni pa so lahko prav tisti, ki so pasmo odlikovali.

<sup>1</sup>Prispevek je sofinanciran v okviru Izvajanja skupnega temeljnega rejskega programa na področju prašičereje

Velikost populacije ne ocenjujemo s številom živali, ampak z učinkovitim številom živali. To število, preprosto povedano, predstavlja število različnih živali, ki bi jih lahko naredili iz sklada genov. Če so živali v populaciji zelo sorodne, potem je učinkovito število precej manjše od števila živali. Učinkovito število živali je pomembno pri ohranjanju populacije in prilagajanju na nove razmere v okolju. Ker so reje krškopoljskega prašiča zelo majhne, ne moremo izbrati samo nekaj rej, ki bi prevzele skrb za rejsko delo. Populacijo krškopoljskega prašiča lahko ohranimo samo v sodelovanju z vsemi rejci. Prav zato je pomembno, da vsak rejec, ne glede na število živali, skrbno zapisuje podatke in jih odstopi rejski organizaciji, da usmerja rejsko delo.

Kateri podatki so potrebni pri ohranjanju pasme? Kot najpomembnejše lahko razglasimo podatke iz reprodukcije, kjer so pomembni podatki o pripustu, prasiatvi, odstavitvi, prihodih (rojstvo, nakupi, zamenjave) in odhodih živali (pogini, zakoli, prodaja). Zapis o pripustu ali osemenitvi služi kot dokazilo o poreklu, poslužujemo pa se ga tudi pri pravočasni preselitvi svinje v prasiatveni kotec. Podatke o pripustu je tako potrebno zabeležiti takoj, ko je opravljena paritev. Očetovstvo lahko preverjamo samo z genskim testom, ki pa je veliko dražja kot zapisovanje podatkov. Pri nedoslednem zapisovanju pripustov ne dobimo podatkov o plodnosti merjasca ali pa je celo zavajajoča, če zapišemo napačnega očeta. Plodnost plemenjaka je mogoče preveriti le z odvzemom in pregledom semena. Obe metodi sta sorazmerno dragi, odvzema semena pri merjascih avtohtone pasme v naravnem pripustu pa celo ni mogoče izvesti.

Zapis o prasiatvi in odstavitvi so pomembni za presojo kakovosti plemenskih živali. Svinje, ki imajo majhna gnezda, velike izgube ali zelo neizenačena gnezda v primerjavi z drugimi krškopoljskimi svinjami, bomo poskušali nadomestiti. Čimprej se naj zamenjajo tudi svinje, katerih pujski ne kažejo tipičnih pasemskih znakov. Zato rejci ob označevanju beležijo tudi najpomembnejše lastnosti zunanosti, povezane s karakteristikami pasme ali funkcionalnostjo. Meritve ali ocenjevanja morajo biti narejena pravočasno, v roku, ki ga predpisuje rejski program. Kadar podatke zapišemo po spominu, pa so manj zanesljivi ali pa celo zavajajoči. Tako npr. rejci, ki pujskov niso označili v prvem tednu, pozabijo podatke o poginjenih pujskih, kar pa pomeni, da manjkajo pomembni podatki, ki bi lahko vplivali na izbor plemenskih živali.

Pri krškopoljskem prašiču ne izvajamo odbire plemenskega podmladka. Odbira pri svinjah je prepuščena odločitvi rejca, da bi samico pa le pripustil. Izbere verjetno "najlepšo" izmed svinjk, ki jih ima trenutno v čredi. Če malo pretiravamo, je bila lahko ta svinjka edina, ki mu je še ostala, ker je ni nihče hotel kupiti, za zakol pa je bila še tudi premajhna. Pri merjascih poleg zunanosti pazimo še na sorodstvo s svinjami. Podmladek dejansko presojajo rejci le po pasemskih znakih, preštevanje seskov pri nekaterih rejch še ni dovolj zanesljivo. Odločitve se sprejemajo v zgodnji mladosti pred prodajo. Imamo tudi primere, ko se je določilo svinjke za plemensko vzrejo že ob rojstvu.

Pri krškopoljskem prašiču pogosto pozabimo tudi na izločitev plemenskih živali. Pri načrtovanju ukrepov je nujno v vsakem trenutku prepoznati živeče živali, ki so namenjene razmnoževanju. Brez zapisov o izločitvah tudi nimamo podatkov o dolgoživosti in nepro-

duktivnih fazah v reprodukcijskem ciklusu. Cilji pri reji krškopoljskega prašiča so res nekoliko drugačni kot pri tradicionalnih ali modernih pasmah, vendar pri svinjah priporočamo dve gnezdi na svinjo letno. Če se za tekača dobi nekoliko več kot pri drugih genotipih, je dohodek rejca večji pri vsakem dodatnem pujsku. Tudi naše stare mame so se rade hvalile z velikimi gnezdi, živahnimi pujski in pogostimi prasiatvami.

### 12.3 Vodenje rejske dokumentacije

Rejci imajo različna mnenja o vodenju rejske dokumentacije. Lahko jih razdelimo v tri skupine. Enim je čista nadloga, eni jo vestno vodijo, ker se držijo reda in nimajo radi konfliktov, tretji pa podatke pišejo v prvi vrsti za svoje potrebe. Pri rejcih iz prve skupine pri podatkih hitro opazimo napake, rejci nimajo niti zadostnega znaja niti želje po boljšem rezultatu. Njihovi podatki lahko obdelave celo motijo. Ker pa je pri majhnih populacijah pomembna vsaka žival, se moramo truditi, da bi tudi tem rejcem postalo zapisovanje navada. Kakovost podatkov v zadnjih dveh skupinah je sprejemljiva. Službe smo vesele predvsem zadnje skupine rejcev, ki podatke in rezultate tudi pri delu uporabljajo. Ti imajo reje zelo urejene, veliko znanja, pridobljenega tako iz domačega hleva kot drugih virov, in dobre uspehe z nekaj ali več prašiči.

Tudi rejci krškopoljskega prašiča se uvrstite v eno od teh treh skupin. Vodenje rejske dokumentacije ni moderna izmišljotina. Že stari ljudje, ki jim je bilo dano, da so se lahko naučili pisati, so zapisovali dogodke v hlevu v svoj zvezek, pomešano sicer z zapisi o vremenu, dogajanjem na polju, včasih celo o zanimivostih pri sosedu. Preglednost je bila nekoliko manjša, a za manjše črede je to kar zadoščalo. Manj primerni so bili ti zapisi le za rejsko delo.

Z rejskim programom smo se dogovorili za enotno vodenje dokumentacije in poenotene obrazce, da bi bile informacije med rejci primerljive in ne bi prihajalo do dodatnih napak. Če bi izbor podatkov prepustili posamezniku, bi bile evidence zelo različne. Zapisi o dogodkih bi se razlikovali že na kmetiji od oskrbnika do oskrbnika, od dneva do dneva. Takšna evidenca ne omogoča pregleda in ni kaj prida v pomoč. Tako v knjigah o reji prašičev skoraj vedno naletimo tudi na poglavja, kjer priporočajo določene evidence in prikazujejo njihovo uporabnost. Sedaj papir vse bolj nadomeščamo z računalniki, saj z njimi hitro dobimo analize, izvlečke iz podatkov, ki so v pomoč pri vsakodnevem delu in presoji rezultatov. Ko se orodja za obdelavo podatkov izboljšujejo, se hitro pokaže potreba po novih podatkih. Hlev postane pravcata zakladnica informacij, če se le hočemo izobraževati ob delu. Izbor podatkov je odvisen torej od orodij za obdelavo in znanja, kako rezultate uporabiti.

Gospodarnost priraje se pri avtohtonih pasmah nekoliko drugače obračunava kot pri tradicionalnih, a ne v taki meri, kot jo rejci prikazujejo. V zadnjem času tudi veliko govorimo o dobrem počutju prašičev in nadstandardnih. Pomembno merilo za dobro počutje prašičev je tudi produktivnost. Če prašičem ponudimo nadstandardne pogoje, nam bodo udobje poplačali z večjo priraje. Prašiči s slabo priraje zagotovo nimajo nadstandardnih pogojev, lahko pa so kršene tudi minimalne zahteve o reji prašičev. To velja tudi za reje avtohtone pasme.

		P R I P U S T					P R A S I T E V					O D S T A V I T E V		O P O M B E		
Zap. praz.	Datum	Meřasec	Genotip	Datum	Živoř.	Mrtvr.	Masa	Datum	Pujski	Masa						
Evidenčna številka							Ušesna številka					Datum rojstva		Genotip		
[ ]		[ ]					[ ]					[ ]		[ ]		
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]

Slika 1: Hlevska kartica svinje - prva stran

## 12.4 Rejski dokumenti

Rejski dokumenti služijo zbiranju, urejanju in seveda prenosu podatkov iz hleva do podatkovnih zbirk. Razdelimo jih na osnovne in zbirne dokumente. Osnovni dokumenti predstavljajo praviloma prvi zapis in služijo hranjenju in prenosu podatkov na mesto obdelave. Zbirni dokumenti že služijo preurejanju in rabi podatkov. Med zbirnimi dokumenti so se ohranile hlevske kartice, kjer so podatki urejeni po živali in je zelo priročen dokument pri presojah produktivnosti živali.

Oblikovni del dokumentacije na prvi pogled ni pomemben, vendar pa kmalu opazimo, da svoboda pri oblikovanju zapisa privede do nepopolnih podatkov, zamenjav itn. Tako v prašičreji priporočamo standardne obrazce, ki so tudi oblikovani tako, da lahko koristijo rejcem, zootehniški in veterinarski stroki. Še naprej moramo spodbujati sodelovanje med interesnimi skupinami. Dokumentacija je že uvedena v prakso in služi svojemu namenu. Uvajanje čisto nove dokumentacije bi lahko istovetili s ponovnim odkrivanjem Amerike, včasih pa le moramo posodobiti kakšen dokument, vendar to delamo enotno za rejsko organizacijo.

### 12.4.1 Hlevska kartica svinje in hlevska kartica merjasca

Zbirna rejska dokumenta sta hlevska kartica svinje (slika 1) in hlevska kartica merjasca. Omenjena dokumenta spremljata žival od vstopa v rejo pa vse do izločitve. Tako hlevska kartica svinje kot hlevska kartica merjasca sta v hlevu ob živali. Na dokumentu imamo podatke o živali: evidenčno številko, ušesno številko, datum rojstva in pasmo. Redno pa si na kartico svinje pišemo vse pripuste (datum pripusta, merjasec in genotip merjasca), prasiatve (datum prasiatve, število živorojenih in število mrtvorojenih pujskov, lahko pa si zapišemo še rojstne mase gnezda), odstavitve (datum odstavitve, število odstavljenih pujskov in lahko si zabeležimo tudi maso gnezda ob odstavitvi). Na hrbtno stran kartice si zabeležimo podatke o zdravju in fenotipu živali. Hlevska kartica svinje služi kot arhiv, saj v primeru napake le na kartici lahko preverimo pravilnost podatkov. Podatki bodo zanesljivi, če jih bomo sproti zapisovali, kartica pa sledi premikom svinje iz oddelka v oddelek. Kartica je tudi dober pripomoček za presojo proizvodnosti svinje, ki ga mora rejec opraviti pred odstavitvijo in ob pripustu. Pri rejcih, ki vzrejajo plemenski podmladek, pa je dobrodošla pri določanju gnezda za vzrejo plemenskega podmladka.

Kartica merjasca ne služi vsakodnevnemu zapisovanju dogodkov, saj bi se pripustov kaj hitro nabralo za eno stran. Poslužujemo se je pri identifikaciji merjasca, da pravilno zapišemo ušesno številko. Pri parjenjih preberemo genotip, da opravimo le ustrezna križanja, pri čistopasemskih parjenjih pa lahko služi tudi pri ugotavljanju sorodstva.

### 12.4.2 Dnevniki

Vse dogodke skrbno zapišemo na **hlevsko kartico** svinje oz. hlevsko kartico merjasca. Vendar pa ti podatki tako ostanejo v hlevu in so nam v pomoč, kadar individualno opazujemo

žival. Za kasnejšo uporabo seveda želimo podatke prenesti do podatkovne zbirke (računalnika). Za spremljanje reprodukcije v ta namen izpolnjujemo dnevnik pripustov, prasitev in odstavitov. Pomembno je, da dnevnik izpolnjujemo redno, takoj ob nastanku dogodka, saj pravočasni zapis in prenos podatkov do podatkovnih zbirk omogoča, da si lahko pripravimo pregledne opravil.

**Dnevnik pripustov** izpolnjujemo takoj ob pripustu, večje reje pa pripuste izvedejo v treh korakih. Najprej popišejo bukanja, potem določijo merjasce za pripust ali odvzem semena in končno opravijo in zabeležijo oploditev. Na dnevnik pripustov zapišemo datum prvega pripusta v estrusu, označimo ali je to pregonitev, zabeležimo ušesno številko in genotip svinje, ušesno številko in genotip merjasca.

- Tudi pri pasmi krškopoljski prašič mora biti pripust nadzorovan. Pri vseh pripustih ali osemenitvah uporabimo istega merjasca in ga zapišemo z ušesno številko.
- Kadar vemo ali pa samo obstaja možnost, da se je svinja parila z več merjasci (dva brata, v haremu sta mlajši in starejši ...), ne zapišemo samo tistega merjasca, ki nam je najbolj prikladen. V takem primeru imamo mešano seme (MS). Potomci niso primerni za pleme, tudi pitancem ne moremo priznati, da so krškopoljske pasme.
- Če so vsi možni merjasci krškopoljske pasme, navedemo tudi oznako pasme (MS88). Potomci niso za pleme, pitancem pa vseeno potrdimo, da so krškopoljske pasme.
- Če naknadno ugotovimo npr. po zunanjih znakih, ki spominjajo na drugo pasmo ali divjega prašiča, da smo zapisali ušesno številko merjasca, sporočimo popravek. Praviloma bi pri tej možnosti navedli namesto merjasca mešano seme (MS) ali divji skok (DS) neznanega merjasca.
- Ušesna številka očeta se v primerih, ko je oče neznan ali nezanesljiv, na zahtevo in stroške rejca preveri očetovstvo z molekularno genetskimi metodami za vsakega potomca posebej. Vzorce vzamemo materi, možnim očetom in potomcem, katerim bi radi določili ali potrdili očeta. Oče je določen le, kadar so rezultati nedvoumni. Pri sorodnih očetih so rezultati lahko tudi nejasni.

Na **dnevnik prasitev** obvezno zapišemo datum prasitve, ušesno in rodovniško številko svinje, genotip svinje, število živorojenih in mrtvorojenih pujskov. V kolikor tehtamo gnezda, si tudi ta podatek zapišemo na dnevnik prasitev. Seveda pa na dnevnik prasitev zapišemo opombe, ki lahko vplivajo za nadaljnje odločitve. Pri izpolnjevanju dnevnika bi opozorili na to, da zapišemo tudi mrtvorojene pujske, saj smo opazili, da se na njih včasih enostavno pozabi in se jih ne zapiše. Pri slabih rezultatih prireje lahko določimo pravi vzrok samo, kadar so zabeležene tudi slabosti. Da se poreklo lahko prizna, morajo biti dolžine brejosti primerne in nedvoumne glede na opravljene pripuste. Pri zelo kratkih ali dolgih brejostih potomce praviloma ne odbiramo za pleme.

Za spremljanje odstavitev se poslužujemo **dnevnika odstavitev**. Zapišemo si datum odstavitve, ušesno številko in genotip svinje in število odstavljenih pujskov. Pri odstavitvah bi radi opozorili na pravilno beleženje podatkov (tabela 1). Pri rednih odstavitvah ni težav. Zapišemo ušesno številko svinje (npr. svinja 88-254-2), ki smo jo ločili od pujskov, in število dejansko odstavljenih pujskov (pri tej svinji jih je 10), ki so ostali brez svinje. Imamo pa nekaj izjem in si jih podrobneje pogledjmo.

- Pujskom iz različnih razlogov poiščemo nadomestno svinjo, jih samo **prestavimo** k drugi svinji in bodo še sesali. Ti pujski pač še niso odstavljeni. Tako smo pri svinji 88-324-25 odstavili 8 od 10 pujskov, dva pujska pa smo dodali k nadomestni svinji 88-457-30.
- Pri spremljanju odstavitev opazimo, da so pujski odstavljeni par dni po praritvi. To najbrž ne drži: verjetno smo **gnezdo razformirali**: pujske smo materam odvzeli, ker npr. niso imele mleka, in jih dodali drugim svinjam. To pa pomeni, da smo prvo svinjo odstavili. Toda, ker so njeni pujski dani drugim svinjam in še sesajo, pri prvi svinji zabeležimo, da je odstavila nič (0) pujskov. Prestavljene pujske bomo upoštevali in vpisali pri svinji-mačehi, kamor smo jih prestavili. Nič ni narobe, če pri tej drugi svinji pod opombo dopišemo, koliko pujskov smo ji dodali.
- V primeru, da **pujski ob ali po praritvi poginejo**, moramo prav tako pri svinji zabeležiti odstavitev in tudi v tem primeru je odstavljenih nič (0) pujskov. Enako zapišemo tudi ob abortusu.
- Pri krškopoljskem prašiču bi lahko imeli tudi **postopne odstavitve**: najprej odstavimo večje pujske, manjši pa lahko sesajo še dodatni teden. Kadar bi svinji odvzeli prvič le del pujskov in potem še enkrat (ali celo dvakrat), bi imela svinja dve ali več odstavitev. Tako imamo pri svinji 88-654-12 dve odstavitvi zapored. Pri prvi smo ji odvzeli 5 pujskov in jih prestavili v vzrejo, pri drugi pa 7. Pujski so bili najbrž njeni, lahko pa bi bil del pujskov dodanih celo od druge svinje, ki je prasila istočasno. Ker odstavitvi sodita v dva meseca, jih v praksi ne bi imeli na istem listu.

Tabela 1: Primeri iz dnevnika odstavitev

Datum odstavitve	Ušesna številka svinje	Število odst. puj.	Masa	Opombe
4.1.2007	88-254-2	10		
6.1.2007	88-324-25	8		2 prestavljena k 88-457-30
7.1.2007	88-678-17	0		razformirano gnezdo
5.1.2007	88-654-12	5		
4.2.2007	88-654-12	7		

**Dnevnike izločitev** vodimo za izločene plemenske živali in plemenski podmladek. Vsako žival, ki vstopi v čredo (odbira ali nakup mladice, odbira ali nakup merjasca), moramo ob odhodu (prodaji, poginu, zakolu v sili ...) napisati na dnevnik izločitev. Živali napišemo na dnevnik izločitev takrat, ko žival resnično zapusti hlev in ne, ko se rejec odloči, da je ne bo več uporabljal. Tako rezultat v reji ni realen, če pri pregledu črede ugotovimo, da so še vedno prisotne živali, ki so že vodene kot izločene. Datum, ko se samo odločimo, da bomo žival izločili, ni datum izločitve. Podatki o prihodu in odhodu plemenskih živali iz črede so enako pomembni, saj jih pogosto potrebujemo. Tako v majhnih populacijah pogosto iščemo nesorodne plemenske živali za načrtovane pripuste, ki pa imajo potomce le, če so še žive.

### 12.4.3 Dnevniki in evidence selekcijske službe

Tudi selekcijska služba pri rejcih opravlja določena rejska opravila: označevanje pujskov, preizkušnje živali, odbire plemenskega podmladka. Vsako opravilo se sproti zabeleži na ustreznem dnevniku. Ker so reje krškopoljskega prašiča majhne, so nekatera dela prepuščena rejcem.

Ob označevanju pujskov podatke zabeležimo v **dnevnik tetoviranja**. Kot na vsak dnevnik napišemo rejca, pri katerem se tetoviranje opravlja, in datum. Prav tako dnevnik vsebuje podatke o starših. Zapišemo ušesno in evidenčno (rodovniško ali registrsko) številko matere ter oznako pasme oziroma hibrida. Identifikacija očeta z oznako pasme oziroma hibrida služi predvsem kontroli in opozarja na namen gnezda. Dnevnik dopolnimo s prvo tetovirno številko, ki je vsota vseh do te pravitve rojenih pujskov, povečano za eno. Izpolnjevanje dnevnika tetoviranja je podrobno opisano v posebnem poglavju (Malovrh in Kovač, 2015).

Pujske krškopoljskega prašiča označujemo z ušesnimi številkami (Kovač in Malovrh, 2012), ki so zapisane na naročenih značkah. Ušesna številka je sestavljena iz rodovniške številke matere in tetovirne številke. Na dnevniku tetoviranja zapisujemo živali ločeno po spolu. Tetovirne številke podelimo tudi mrtvorojenim, do tetoviranja izgubljenim pujskom in pujskom, ki niso namenjeni preizkusom, čeprav jih fizično ne označimo (Malovrh in Kovač, 2015). Kadar svinjo krškopoljski prašič parimo z merjascem drugih pasem, so pujski namenjeni samo pitanju in jih ne označujemo z ušesnimi številkami.

Dnevniki pripustov, prasitev in tetoviranja so osnova rodovniški službi. Po preveritvi podatkov se sestavi in izpiše Zootehniško spričevalo živali (Kovač in sod., 2015b), ki je osnova za ugotavljanje izvora živali in sorodstva med njimi.

Za vsako gnezdo po vnosu podatkov iz dnevnikov tetoviranja in prasitev na Enoti za prašičerejo Biotehniške fakultete izpišemo Seznam označenih živali. Na izpisu so osnovni podatki o pujskih: ušesna številka, pasma, datum rojstva, oče, mati ter ocena barve, dodatna oznaka in število seskov ter koeficient inbridinga. Za rekonstrukcijo pasme vključimo v vzrejo le pujske, ki imajo značilen neprekinjen bel pas čez pleča in sprednje noge, preostali del telesa pa črn. V zadnjih sedmih letih spremljamo tudi število seskov pri živorojenih pujskih. Večje število funkcionalnih seskov prispeva k boljši mlečnosti svinje. Mlečnost je pomembna materinska lastnost, ki vpliva na boljšo preživitveno sposobnost pri pujskih. Tako se je pri



prašičih po tradiciji odbiralo glede na število seskov. Število je še posebno pomembno, če je funkcionalnih seskov manj kot znaša velikost gnezda. Pri odločitvi za pleme je pomemben kriterij tudi koeficient inbridinga pujska, primerni so le pujski s čimmanjšo vrednostjo koeficienta inbridinga, najbolje 0. Na podlagi obarvanosti pujskov, števila seskov in drugih telesnih značilnosti značilnih za krškopoljske prašiče ter koeficienta inbridinga se odločimo, ali je pujssek primeren za vzrejo in kasnejšo plemensko obnovo.

Selekcijska služba pri tradicionalnih genotipih opravi preizkuse mladic in merjascev, ki se zaključijo pri masi okrog 100 kg. Pri odbiri mladic in merjenju merjascev živali tehtajo, jim izmerijo debelino hrbtne in stranske slanine, preštejejo funkcionalne seske in ocenijo zunanost. Podatke zapišemo v **dnevnik odbire mladic** oz. v **dnevnik tehtanj merjascev**. Zelo pomembno je, da so meritve točne in pravočasno opravljene, saj na podlagi njih za živali izračunavamo plemenske vrednosti.

## 12.5 Izpolnjevanje dokumentacije

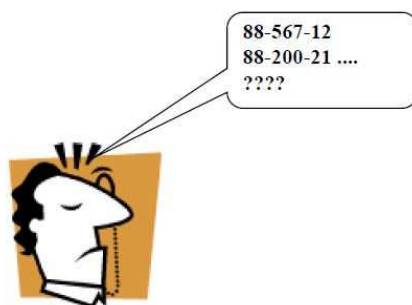
Za dobro vodenje in spremljanje dogodkov v čredi je pomembno, da se držimo treh načel. **Dogodke se zapiše:**

- (1. načelo) **takoj ob nastanku**
- (2. načelo) **neposredno na predpisane dokumente**
- (3. načelo) **oseba, ki je pri dogodku prisotna.**

Tako brez dodatnega dela zberemo podatke, ki so primerni za uporabo, in s tem preprečimo, da bi se nam podatki izgubili. Dokumentacijo hranimo na priročnem in varnem mestu v hlevu in jo vodimo za vse prašiče v čredi, ne glede na pasmo ali genotip.

Nepriumno je beleženje podatkov na začasne nosilce, kot so cigaretne škatlice, košček vreče, oblačila ali podobne sicer priročne predmete. Najslabše pa si jih je samo zapomniti. Hitro se nam zgodi, da te predmete izgubimo, operemo obleko, zbrišemo, zavržemo in tako zabeležene podatke za vedno izgubimo. Zapisi so na začasnih nosilcih tudi neurejeni. Morda nismo napisali datuma, saj se je dogodek vendar zgodil danes. Ker pa bomo dokumente morda izpolnjevali šele konec meseca, pa nam ne bo več jasno, kdaj se je dogodek zgodil. Zelo enostavno je zamenjati tudi podatke o pravitvi oz. odstavitvi. V rejah z več dnevnimi dogodki se lahko hitro zgodi, da pozabimo, kaj smo pravzaprav zapisali. Torej velja, da podatke zapisujemo neposredno na dnevnik oz. na obrazce, ki so namenjeni za zbiranje podatkov. Ko se odločimo za spremljanje podatkov, jih beležimo redno, sproti in natančno (slika 2). Le točni podatki so nam resnično v pomoč.

Priporočljivo je, da podatek zabeleži tisti, ki je pri dogodku prisoten, oziroma tisti, ki prvi opazi dogodek. Ni dobro, da za beleženje dogodkov določimo osebo, ki lahko dogodke zapisuje le občasno. Pri takem beleženju se tako pogosto zgodi, da se določeni podatki izgubijo, pozabijo, spregledajo ali niso pravi, čeprav so lepo zapisani.



Slika 2: Podatke čim prej zapišemo kar na dogovorjeno dokumentacijo

Dogodke se zapiše na vse vodene dokumente hkrati, na hlevsko kartico in dnevnik. Zelo tudi priporočamo, da se izognemo vsakršnemu prepisovanju ali sporočanju po telefonu. Vsako prepisovanje je nov vir napak, zato so prepisani podatki manj točni. Če na dokumentu pri vnosu opazimo sledi iz hleva, v posredovane podatke le bolj verjamemo. Dokumenti kar sami izdajo rejca, kadar jih naknadno izpolnjuje (slika 3). V tem primeru datumi niso napisani tekoče.

Datum prasišve	Hlev	Boks	Ušesna številka	Rodovniška številka	Pasma	Živoraj. pui.	Mrtvor. pui.	Roj. teža gnezda	Opomb.
2.12.05			31-1728-53	31-2208	11	13	2		
7.12.05			31-2314-04	31-2972	12	12	2		
1.12.05			31-2043-24	31-2067	12	14			
24.12.05			31-2207-02	31-2068	12	9			
16.12.05			31-1432-47	31-2043	11	8	1		
28.12.05			31-1333-21	31-2504	12	12	1		
21.12.05			31-1728-65	31-2342	11	16	1		
23.12.05			30-5432-34	31-2161	11	12	1		
11.12.05			31-2402-27	31-2237	12	11			
5.12.05			31-244-112	31-1332	11	10	2		
17.12.05			31-1845-04	31-6206	12	10			
14.12.05			31-1728-82	31-2200	11	12	1		

Slika 3: Primer naknadno napisanega dnevnika

Prav tako se pogosto srečujemo s problemom nečitljivo izpolnjene dokumentacije. Na sliki 4 se lahko prepričamo, da so si številke 4, 5 in 9 zelo podobne. Podobnost številke je odvisna od pisave posameznika, zato svetujemo, da se pri podobnih številkah še posebej potrudimo. Kasneje ob računalniku se nam zelo hitro zgodi, da ne znamo prebrati niti lastne pisave. Ugibanje pravih števil ni vedno mogoče in je povsem nezaželeno, saj so si številke preveč podobne. Nujno je, da dokumentacijo pišemo čitljivo, saj le na tak način preprečimo možne napake. Pri tem zapisu dnevnika nam je všeč, da rejec ni popravljal števil. Kadar se zmotimo, prečrtamo vrstico in podatke vpišemo v novo vrstico.

	31-1539A-224	7952	12	10	u
	31-1565-55		12	7	u
	06-19126-106	31-2143	11	9	u
	31-1780-35		12	7	u
	31-1163-21	5940	12	10	u
	31-667-87	5862	12	9	2
	31-1163-01	5575	12	12	u

Slika 4: Primer nečitljive pisave

Kot primer zgledno urejenega dnevnika prilagamo izpolnjeni dnevnik izločitev (slika 5). Rejec je izpolnil vse obvezne rubrike, številke so berljive, tudi zapisoval je dogodke po vrsti. Na kakovost zapisa pa ne vpliva umetniška dovršenost pisave, uporaba različnih pisal ali pisava različnih oseb.

Pri rejcih krškopoljskih prašičev opažamo, da dogodke zapisuje na rejsko dokumentacijo predvsem ena oseba. Pri načinu prenosa informacij od mesta nastanka do vnosnega mesta so podatki večkrat odloženi, se prenašajo posredno in s časovnim zamikom. Zapis o prodaji smo prejeli tudi dve leti prepozno. To zmanjšuje zanesljivost in s tem uporabnost podatkov. Zlasti nas skrbi nedosledno zapisovanje pripustov, velikosti gnezda in izločitev. Tako opažamo, da merjasca ob pripustu sploh ni v reji. Ko se merjasca posodi sosedu ali rejcu v sosednji vasi, se napišeta oba premika. Za ta namen nimamo posebnega obrazca, ker v urejenih rejah tega ne priporočamo zaradi kršenja biovarnostnih ukrepov, z drugimi besedami to pomeni, da se povečuje možnost širjenja bolezni.

Vodenje dokumentacije in zapisovanje podatkov nam je res lahko v veliko pomoč, zato mora biti naš interes, da je dokumentacija pravilno in pravočasno izpolnjena. Pravočasno mora biti posredovana v računalniški center, ki nas oskrbi s primerjalnimi analizami, ki pa so

koristne, če se v rejo vrnejo v kar se da kratkem času. Na podlagi analiz tako lažje sprejmemo določene odločitve.

4.1.06		30-5476-59	12	2 <sup>-</sup>	P8
5.1.06		30-5508-43	12	2 <sup>-</sup>	P8
5.1.06		30-5508-46	12	2 <sup>-</sup>	P8
5.1.06		30-5476-63	12	2 <sup>-</sup>	P8
9.1.06		30-5665-27	12	2 <sup>-</sup>	P8
10.1.06		30-5665-24	12	2 <sup>-</sup>	P8
10.1.06		30-5647-20	12	2 <sup>-</sup>	P8
10.1.06		30-5647-21	12	2 <sup>-</sup>	P8

Slika 5: Primer dobro izpolnjenega dnevnika izločitev

## 12.6 Zaključki

Vodenje dokumentacije je zelo pomembno in je postalo že kar obvezno rejsko opravilo. Pri krškopoljskem prašiču je spremljanje podatkov nujno, da pasmo najprej spoznamo, da ji povrnemo izgubljene značilnosti, ohranjamo genetsko raznolikost in odbiramo plemenski podmladek. Pasma bo živel samo, če bo z njo mogoče doseči zadovoljiv zaslužek, zato je poznavanje prireje pomembno tudi za uravnava reje.

Dokumentacijo vodi delavec, ki skrbi za posamezna opravila. Podatke vpisuje sproti, na mestu nastanka in neposredno na rejske dokumente.

Živali lahko spremljamo individualno ali skupinsko, na novo izberemo že uveljavljene sisteme, ki jih podpira rejski program. Tako lahko uporabimo razpoložljivo programsko opremo in izboljšamo primerljivost.

Dokumentacija nam omogoča pregled črede in njene proizvodnosti v daljšem časovnem obdobju. Omogoča nam tudi primerjavo z drugimi rejami, kar lahko spodbudi nekaj tekmovalnosti med rejci. Zmerna mera tekmovalnosti prispeva k povečanju produktivnosti.

Pri manjših populacijah je pomembno zbiranje podatkov tudi za rejska dela in dela povezana z gensko banko.

Kadar so podatki verodostojni, rejci rezultatom zaupajo in tako sprejemajo boljše odločitve. Le-te pripomorejo h gospodarnejši reji in uspešnejšemu načrtovanju proizvodnje.

Iz izpolnjene dokumentacije se pogosto razbere kakovost rejskega dela posameznega rejca.

Skupna primerjalna analiza lahko vzpodbuja nekaj tekmovalnosti med rejci, kar je lahko spodbuda za boljše rejsko delo.